Коли Кіндрат Чепіга вийшов із сільради,— він зразу ж відчув неприємний присмак перегорілого тютюну, людського духу, кислого поту та всього того важкого, що завжди стоїть у громадських приміщеннях села.

Він пожадливо вбирав у себе свіже повітря й спльовував. Хвилину постояв, наче вагаючись, а далі рішуче звернув до яру й пішов низом, левадами.

А йому назустріч ішли білі весняні сади. Ніжним рясним пухом вкрилися яблуні й груші, дрібні пелюстки метелицею сідали на землю. А вгорі над коронами метушливо дзвеніли й купались у сонці бджоли й джмелі. Унизу лягали тонким мереживом тіні. Десь далі вглибінь вони сплітались з білим гіллям у примарливі серпанки, що обплітали блакить неба.

Кіндрат Чепіга пройшов кілька левад, а тоді спинився й п'яно, пристрасно вдивлявся в глибінь садів. Він наче спросоння вперше помічав усе, що діялось навкруги.

Десь на самім дні блакиті парилось сонце, і в ньому купалась молода весняна земля.

На яскравій траві легкими хвилями бігли свіжі пестливі вітри і студили обличчя, гралися з чубом.

Кіндрат з полегкістю зітхнув і сів на пеньку старої верби. Він услухався, як тихо й безперестанку бурмотів струмок. Йому раптом стало нудно.

Він згадав, що всі останні роки пройшли в боротьбі та напруженій важкій роботі, де й він крутився як гвинтик.

Душа йому за ту пору стала холодна, залізна. Він одрізав собі серед тих великих бурхливих подій одну вузеньку стеж-

й спокійно, бо він ні про що багато не думав і робив своє маленьке діло безпосередньо й щиро за вказівками, що йшли

Він не бачив ні літа, ні зими. Місячні ночі вставали йому далекими, наче крізь сон.

Він просто не відчував землі, самого звичайного, непомітного життя на ній. А тепер знову вона встала, й заговорила своїм владним голосом, і рішуче розбуркала якісь глибокі приспані почуття. ^

Він з приємністю потягся, розлігся на землі, відчував свіже пахтіння трави і втішно думав: він отут, в саду, в цю хвилину не голова комнезаму, а лише Кіндрат Чепіга, селянський парубок. Йому не доводиться чути ні скарг, ні суперечок — і лише слухати, як м'яко, пестливо шелестять молоді стеблини трави.

А внизу так само бурмотів і бурмотів стиха струмок, і Кіндратові лягав на серце радісний спокій, радість березових, холодних соків і молодих пуп'янків. Йому пригадались дитячі часи, коли він серед прозорих вод, що горять на сонці, шукав крем'яхів у річці.

І він думав: багато років пройде, одійде багато подій, а струмок так само бурмотітиме й бурмотітиме. 1

Кіндрат запалив цигарку й утішно відчував радість спочинку й цвіту землі, що розходився навкруги нього, як вінок.

Через який час Кіндрат підвівся й запримітив поблизу постать якогось чоловіка. Хтось ішов зігнувшись,,махав палицею, переплітав ногами і, здавалось, був дуже стомлений. Кіндрат швидко впізнав Миколу Буця.

Той не встиг підійти, як зразу ж гупнувся на землю й важко оддихувався.

— Звідки ти? — поспитав Кіндрат.

— Як звідки? Хіба ти забув?

— А-а, з міста! — згадав Кіндрат.— Як же ж твоє діло?

— Та, здається, подарували. Я так і сказав їм: кажу, пишіть чи не пишіть, а не віддам нічим. Ви ж самі судіть: хліб тоді на базарі був 30 коп., а вони пишуть грішми 70 копійок. Виходить, мені треба платить за один пуд більше двох. Де ж я візьму, та я ж із голоду помру; як же ж мені вдержаться? Не хотіли й слухати зразу. Та я їм і кажу: ви ж таки подумайте, товариші! Я теж за революцію бився. То Що ж мені отакечки злидні та злидні. Де ж тоді моя революція? Вони довго радились, а далі таки помилували. Кажуть, якась амністія вийшла.

Микола скрутив цигарку, запалив, сплюнув і тоді знову сказав:

— Та це так, виграло. А тільки одну дірку затулив, як десять тобі пащу роззявляють. Одягтися нічим, чобіт немає, і в господарство дещо треба б придбати. А сімейка в мене, хвалити Бога. Як подумаю, де ж його всього дістати?

Микола помовчав, сплюнув кілька разів.

— А брат, як живуть у городі. Все одно як при старому режимі. 1-і! Гладкі, одягнені, духами так і несе од них. І все гуляють на пішоходах. А в крамницях чого тільки нема! 1-і! Так ти думаєш, нашому братові приступитись? Чорта з два, тільки губи оближеш.

Микола важко зітхнув, далі стиха додав:

— А за що ми бились, братіку? Га? Пригадуєш — цілих три дні йшли до города. А мороз тобі, хуртовина! Уші аж горять.

— А землю ти маєш? — поспитав Кіндрат.

— Так чого ж воно так виходить, що ми на землі нічого не маємо?

Кіндрат нічого не відповів, він думав про щось своє, далеке.

Микола ще кілька хвилин посидів у задумі, а очі йому були злякані й стомлені турботами. Щоки йому підвело, коло рота лягло кілька застаркуватих зморщок. Йому було лише років тридцять п'ять, а виглядав він зовсім старим.

Кіндрат дивився на нього і пригадував, як це ще недавно, але й без міри давно було, коли вони вдвох ховалися від білих, а пізніш десь з рівчаків наступали разом з червоними, ділились однією цигаркою, лускали вошей...

А тепер Микола заліз у клопоти й ніяк звідти не виб'ється.

Усе, що дала планова комісія, прохарчував, господарства не збив, тепер і валандається.

Микола підвівся, попрощавсь і пішов додому.

І хода йому була стомлена й млява.

Кіндрат ще який час посидів, а тоді вирушив далі.

Коли він вийшов, посеред долини, на тім боці, на горбах він побачив купу молодих беріз, що стрункою лавою пнулись кудись угору, в саме небо.

Навколо беріз тулились молоді кущі лісу, а далі знову долина, і за нею в легкім диму, так само серед молодих кущів, поодинокі купи струнких беріз, що ледве-ледве закучерявились.

І Кіндрат пригадав сон, що так часто бачив: це молода земля, зовсім молода, що вбирається в вінок після довгої крижаної доби, про котру він десь читав. Тому так радісно вона лягає в душу. 4

На тім боці яру, на горбах, його сусіда Микита Лушня сіяв просо. Він поволі, широко ступаючи, розвівав по ріллі зерно з козубеньки. А син його захоплено ходив за кіньми, що волокли борону.

І в цій напруженій, завзятій роботі була якась глибока злагода з землею, а тому міцна радість, як холодні березові соки.

Кіндратові закололо в серці, він не знав цієї радості, хоч усе життя пнувся до землі. Молоді роки він провів у місті, в наймах, до революції пішов через землю, а вона прип'яла його до іншого діла. Він рішуче одкидав якісь глибокі, важкі думки, а вони йому самі сідали в голову.

А вдома його стара матір уже упорала грядки на городі, від них пахтіло паром. У садку випиналась трава, цвіли вишні й десь клопотливо квоктала квочка.

Увечері тихі присмерки сідали на землю. В їх павутиння кутались ближчі кущі й німіли, зачаровані.

Тоді з далечини вставали тисячі, тисячі радісних метушливо-закоханих голосів. Кіндратові сьогодні якраз, як ніколи, не хотілось виходити з дому.

Але він згадав, що в клубі комсомол готує на неділю виставу, що з міста мали привезти пошту, й пішов.

Він ішов, а йому настирливо верещали оті тисячі дзвінких, захоплено-радісних голосів.

А навколо — пахтіння білих садів. Хтось обсипав їх порош-нею, а сам прижмурив очі і заховавсь.

По дорозі він зустрів Мокрину. Вона поверталась від криниці з водою. Це була міцна смуглява жінка. Темні очі її світили синюватими баньками. І ці очі, й усе молоде пахуче тіло щоразу хвилювало Кіндрата, як він з нею зустрічався.

Він ніколи не говорив з нею приязно. Та знав, що її дзвінкий сміх і смугляві очі до болю вражають йому серце, і якісь солодкі й пристрасні почуття піднімають зісподу.

— Чом не йдеш на вулицю, Мокрино?

— А чого ж! Ось зараз і піду,— легко відповіла вона.

— А до нас у сільбуд чому не заглядаєш?

— А чого мені туди? Як граєте, я приходжу. Кіндрат похитав головою.

— Бач якої ти! А я ще збирався свататись до тебе.

— Он який ти! — і Мокрина голосно сміялась.— Л чого ж не присилаєш сватів?

— Та все боюсь, щоб гарбуза не дала. Вона ще гучніш зареготала.

— То треба б.поспитати!

— А що, як я поспитаю? — наблизився Кіндрат.— Що ти скажеш мені?

— То що ж,— невиразно відповіла Мокрина.

— Ой, бо! Так-таки й згодна?

— Ні-і,— вона раптом стала серйозна,— батько сказали, що за комнезама не віддадуть. Тоді, кажуть, треба на старе хазяйство.

— Ну, а ти що ж?

— А мені що ж.— І раптом підняла відра з водою й спокійно подалась у двір.

Кіндрат несвідомо похитав головою й зітхнув.

У клубі, як і завжди, було шумливо: цигарки, сміх, розмови, поодинокі викрики, суперечки, по кутках гуртування, і десь зокрема репетиція до вистави.

Серед пошти, що прийшла з району, він знайшов і повістку. На завтра його викликали до окружного міста на з'їзд комнезаму.

Кіндрат заховав повістку й почав переглядати газету. Майже на кожній сторінці він бачив поклик до відбудови господарства, розчарування й радість за кожну, навіть дрібненьку ділянку роботи, побоювання за неп — і думав: невже ж і в них нема хвилин млявості, вагання, відчування чогось іншого поза роботою?

Він цього не знав, але питав себе: що це за люди?

Цього вечора його недовго затримали в клубі, і він незабаром вийшов звідти.

Надворі він зразу ж почув: на другім кутку села тягнеться пісня, тонка й журлива, але вона глибоко хвилювала. Пісня наростала, й тоді тяглась довго, кудись далеко в безкінечний простір темних степів і гайків, і міцно стискувала серце невиразним болем.

В тій пісні Кіндрат несвідомо всею істотою відчував тепле тремтіння дівочого серця, і йому ставало важко, що він зовсім одірваний від цього життя.

Він чомусь нагадав собі, що йшли роки, довгі, довгі смуги людського життя: вмирали одні, родились нові, проходили землями війни, чуми, різні лихоліття, а пісня щовечора десь в далечині присмерків так само бреніла тепло й тужливо.

Із лук, з ярів назустріч пісні вставали кректіння жаб, спів соловейка, тужливе гудіння бугая. І тоді в присмерках родилися теплі суми й колупали серце.

Пахло яблунями і калиною, тихо баламутив струмок.

Земля цвіла й співала...

Кіндрат з розпукою питав: як може людське серце вмістити всю радість весняної землі?

І хотілось йому тисячі-тисячі років жити, щоб висмоктати всю силу земної любові.

В хаті він довго не спав, вслухаючись у звуки ночі. Важкі думки йому сідали в голову і розпускались у довгу нитку, що солодкою отрутою вплутувалась у серце. Кіндрат зітхав, перевертався й не міг заснути. Але в утомі нагадав — завтра неодмінно треба їхати до міста, на з'їзд комнезаму.

Тоді заплющив очі, засопів і швидко заснув.

Надворі сивіли роси.

Кінчик шпиля зачервонів. На коронування землі вставав новий весняний день.

Лютий 1924 року м. Київ